

Posvojenje i najbolji interes djeteta

Dragičević, Kristina

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:162559>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Kristina Dragičević

POSVOJENJE I NAJBOLJI INTERES DJETETA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022. godine

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Kristina Dragičević

POSVOJENJE I NAJBOLJI INTERES DJETETA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Šimović

Komentor: izv. prof. dr. sc. Lucija Vejmelka

Zagreb, lipanj, 2022. godine

POSVOJENJE I NAJBOLJI INTERES DJETETA

SAŽETAK

Posvojenje je obiteljsko pravni institut kojim se stvara trajan odnos između roditelja i djeteta, a kojim se nastoji pružiti obitelj djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Prilikom procjene je li posvojenje u interesu djeteta, gleda se jesu li ispunjene pretpostavke na strani posvojitelja koje su propisane Obiteljskim zakonom te se gledaju osobine i životne okolnosti posvojitelja kako bi se donijela odluka o koristi za dijete. S druge strane, da bi dijete uopće moglo biti u postupku posvojenja i ono mora ispunjavati zakonom propisane pretpostavke, odnosno mora biti podobno za posvojenje. Također je potrebno dobiti sve zakonom određene pristanke, kako bi se dijete moglo posvojiti. Zatim, na temelju procjene prikladnosti i podobnosti potencijalnih posvojitelja, stručni tim centra za socijalnu skrb izrađuje mišljenje o prikladnosti i podobnosti potencijalnog posvojitelja u odnosu na određeno dijete. Ukoliko stručni tim donese zaključak da je potencijalni posvojitelj, prikladan i podoban upisuju ga u registar potencijalnih posvojitelja. Zatim su dužni proći edukaciju, kako bi ih se pripremila za izazove roditeljske uloge te moguće teškoće prilikom prilagodbe djeteta. Nadalje, ako stručni tim smatra da potencijalni posvojitelj može odgovoriti na karakteristike i potrebe određenog djeteta te je to u najboljem interesu za to dijete, ide se ka zasnivanju posvojenja.

Ključne riječi: posvojenje, podobnost, prikladnost, najbolji interes djeteta

ADOPTION AND CHILD'S BEST INTEREST

SUMMERY

Adoption is a family law institute that creates a lasting relationship between a parent and a child, and which seeks to provide a family for children without adequate parental care. When assessing whether adoption is in the best interests of the child, it is considered whether the assumptions on the adoptive side prescribed by the Family Law are met and the characteristics and life circumstances of the adoptive parent are considered in order to make a decision on child benefit. On the other hand, in order for a child to be in the process of adoption at all, it must also meet the preconditions prescribed by law, ie it must be suitable for adoption. It is also necessary to obtain all legal consent, so that the child can be adopted. Then, based on the assessment of the suitability and suitability of potential adoptive parents, the expert team of the social welfare center prepares an opinion on the suitability and suitability of the potential adoptive parent in relation to a particular child. If the expert team concludes that he is a potential adoptive parent, he is suitable and entered in the register of potential adoptive parents. They are then required to undergo training to prepare them for the challenges of parenting and possible difficulties in adjusting to the child. Furthermore, if the expert team believes that the potential adoptive parent can respond to the characteristics and needs of a particular child and this is in the best interest of that child, it is time to establish adoption.

Keywords: adoption, eligibility, suitability, best interests of the child

Izjava o autorstvu

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala rad:

Kristina Dragičević

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (bilo da su u pitanju mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni ili popularni članci) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Ima i prezime: Kristina Dragičević

Datum: 14.06.2022.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. POJAM I SVRHA POSVOJENJA	2
3. PRETPOSTAVKE ZA ZASNIVANJE POSVOJENJA.....	3
3.1. PRETPOSTAVKE ZA ZASNIVANJE POSVOJENJA NA STRANI DJETETA	3
3.2. PRETPOSTAVKE ZA ZASNIVANJE POSVOJENJA NA STRANI POSVOJITELJA	4
3.3. ZABRANE ZA ZASNIVANJE POSVOJENJA NA STRANI POSVOJITELJA	6
4. PRIKLADNOST I PODOBNOST ZA POSVOJENJE	7
4.1. ZNAČAJ PROCJENE PRIKLADNOSTI I PODOBNOSTI.....	7
4.2. PROCES PROCJENE PRIKLADNOSTI I PODOBNOSTI	8
4.3. INSTRUMENTI SOCIJALNOG RADA	10
4.4. STRUČNA PRIPREMA ZA POSVOJENJE.....	11
5. PRISTANCI ZA POSVOJENJE.....	12
6. PRAVNI UČINCI POSVOJENJA	15
7. DOBROBIT DJETETA I NAJBOLJI INTERES DJETETA	16
8. PERSPEKTIVA STRUČNJAKA	17
9. ZAKLJUČAK.....	21
LITERATURA	23

1. UVOD

Kod odraslih osoba, nerijetko se javlja prirodni nagon i želja za ostvarivanjem uloge roditeljstva te osnivanjem obitelji. Kao jedan od oblika zasnivanja obitelji je i institut posvojenja. Kako bi ispunile svoju želju da se nazivaju roditeljima, odnosno da postanu roditelji, pojedinci se odluče na posvojenje djece bez roditeljske skrbi. Iako se radi o djeci koja su istinski željna i potrebna ljubavi i brige, postavlja se pitanje čiji interesi prevladavaju prilikom postupka zasnivanja posvojenja. Kada se upuste u postupak posvojenja, osobe nerijetko idu prvo za svojom željom da ostvare obitelj, a zatim da nekom pruže obitelj. Na prvi pogled, izgleda kao da su obostrani interesi primarni u zasnivanju posvojenja, no primarni bi trebali biti interesi djeteta. Javlja se dilema o tome može li se posvojenje zasnovati tako da se u potpunosti poštuje dobrobit i interes djeteta kao ključna vrijednost, a da se u podređeni položaj stavi interes posvojitelja (Hrabar, 2008, str. 1108)? U ovom radu ćemo upravo pokušati dobiti odgovor na to pitanje.

U prvom dijelu ćemo se upoznati sa samim pojmom posvojenja. Nakon što smo ga definirali, vidjeti ćemo njegovu svrhu te na temelju čega se ista formirala. Zatim ćemo se upoznati s pretpostavkama koje moraju biti zadovoljene, kako bismo uopće mogli krenuti u postupak zasnivanja posvojenja.

Osim što obje strane, kako posvojitelji tako i posvojenici, trebaju biti podobni za posvojenje, potrebno je da posvojitelji budu prikladni za posvojenje određenog djeteta. U ovom djelu vidjet ćemo koje su to značajke prikladnosti i podobnosti te na koji način se procjenjuje je li osoba prikladna i podobna za posvojenje. Sukladno tome, upoznat ćemo se i s određenim instrumentima socijalnog rada. Vidjet ćemo i kolika se važnost pridaje stručnoj pripremi za posvojenje te što sve ona podrazumijeva.

U sljedećem dijelu vidjet ćemo čiji su sve pristanci potrebni kako bi se posvojenje moglo zasnovati. Zatim kada smo dobili uvid u sve pretpostavke koje trebaju biti ispunjene te kada imamo sve potrebne pristanke, vidjet ćemo koji su učinci posvojenja za posvojitelja i dijete.

U zadnjem dijelu upoznat ćemo se s pojmom najboljeg interesa djeteta te na čemu se ono temelji. Na kraju ćemo usporediti teoriju, odnosno zakonodavstvo s praksom. Na

temelju intervjua sa stručnim djelatnicima centra za socijalnu skrb, dobit ćemo pregled na koji način oni u postupku posvojenja nastoje zaštititi najbolji interes djeteta te koji su njihovi prijedlozi za unaprjeđenje zaštite djeteta.

2. POJAM I SVRHA POSVOJENJA

Posvojenje je jako star i dinamičan institut koji ima vrlo humanu krajnju svrhu, a koja se s protokom vremena mijenjala (Hrabar, 2019, str. 199). Prema sociološkom gledištu, ono je postojalo i prije države i prava. Drugim riječima, institut posvojenja se očitovao kroz različite nazive te različite potrebe i motive ljudi za zasnivanje istog i prije no što ga je čovjek stavio u zakonski okvir. Nekada je svrha posvojenja bila širenje obiteljske loze, odnosno služilo je pojedincu bez potomaka kako bi produžio svoj obiteljski gen, rod i ime. Danas ima dvojaku ulogu. S jedne strane ono omogućuje pojedincima ostvarivanje uloge roditeljstva (Jakovac-Lozić, 2000, str. 32). S druge strane govorimo o zbrinjavanju djece koja nisu okružena roditeljskom brigom, ljubavlju niti adekvatnom skrbi te djece čiji je razvoj i život u pojedinim obiteljima upitan (Sladović Franz, 2011, str. 451). U sustavu socijalne skrbi potreba za posvojenjem javlja se najčešće kod djece koja su bila zanemarena i/ili zlostavljana, starije životne dobi, pripadnika manjinskih skupina, intelektualnih oštećenja ili poteškoća u razvoju (Zamostny, O'Brien, Baden i O'Leary Wiley, 2003 prema Sladović Franz, 2015, str. 22). Sve navedeno je u zakonskim okvirima definirano kao *poseban oblik obiteljsko-pravnog zbrinjavanja i zaštite djeteta bez odgovarajuće roditeljske skrbi kojim se stvara trajni odnos roditelja i djeteta* (Obiteljski zakon, čl. 180. st. 1.). Svrhu posvojenja možemo sažeti na način da ono objedinjuje dva temeljna ljudska prava, a to su pravo djeteta na život, sigurnost i odgoj u obitelji te pravo osobe na roditeljstvo i zasnivanje obitelji (Grgec-Petroci, 2015, str. 12). Zakonodavni okviri koji uređuju posvojenje su se mijenjali s obzirom na percepciju svrhe posvojenja, ali zakonske pretpostavke koje moraju postojati na strani posvojitelja i djeteta da bi se posvojenje zasnovale su ostale konstantne (Sladović Franz, 2015, str. 25). Ključni kriterij zasnivanja posvojenja je da je to u najboljem interesu djeteta. Drugim riječima, koliko se god potencijalni posvojitelji iskažu podobnima za ulogu roditelja, a zaključak stručnog tima je da zasnivanje posvojenja neće ići u korist određenog djeteta, do

zasnivanja posvojenja neće doći (Jakovac Lozić, 2000, str. 87). No, o tome će više riječ biti u nastavku rada.

3. PRETPOSTAVKE ZA ZASNIVANJE POSVOJENJA

Prije no što se pokrene postupak za zasnivanje posvojenja, centar za socijalnu skrb treba utvrditi jesu li zadovoljene zakonom propisane pretpostavke na strani djeteta, ali i potencijalnih posvojitelja, koji su prethodno podnijeli pisanu prijavu namjere posvojenja, kao i zahtjev za izdavanje mišljenja o podobnosti i prikladnosti za posvojenje. Posvojenje se može zasnovati isključivo ako je to u interesu djeteta (Obiteljski zakon, čl. 180. st. 3.).

3.1. PRETPOSTAVKE ZA ZASNIVANJE POSVOJENJA NA STRANI DJETETA

Pretpostavke na strani djeteta predstavljaju pasivnu adoptivnu sposobnost, odnosno ukoliko su pretpostavke zadovoljene dijete je podobno za posvojenje. Da bi se dijete moglo posvojiti, ono mora biološki i pravno postojati. Naše zakonodavstvo ne predviđa tzv. prenatalno posvojenje odnosno posvojenje začete, ali još nerođene djece (Jakovac-Lozić, 2000, str. 84). Sukladno tome, moguće je posvojiti isključivo dijete nakon što navrší šest tjedana života te se može posvojiti do njegove osamnaeste godine života (Obiteljski zakon, čl. 181. st. 1. i čl. 194. st. 3.). Ova pretpostavka je temelj za samu svrhu posvojenja koja se temelji na Konvenciji UN-a o pravima djeteta, odnosno njenoj definiciji djeteta kao *ljudskog bića koje nije navršilo osamnaest godina života, ako se, na temelju zakona koji se odnosi na dijete, punoljetnost ne stječe ranije* (Konvencija o pravima djeteta, čl. 1). Ukoliko je dijete nepoznatog podrijetla, ono se može posvojiti tek istekom roka od tri mjeseca od dana djetetova rođenja ili njegova napuštanja. Posvojiti se ne može krvni srodnik u ravnoj lozi (Obiteljski zakon, čl. 181. st. 2.). Odnosno ne može se posvojiti vlastito dijete, unuča kao ni brat ili sestra jer tako blisko krvno srodstvo vezuje obiteljskopравни institut skrbništva, a ne posvojenje (Hrabar, 2019, str. 202). Osobe koje su povezane krvnim srodstvom su osim bliskosti srodstva i emocionalno povezane te se posvojenjem ne bi postigli nikakvi pozitivniji pomaci u odnosu na već postojeće stanje. S druge strane, u hrvatskom zakonodavstvu

ne postoji prepreka srođnicima u pobočnoj lozi nakon drugog stupnja srođstva da srođnu osobu i posvoje (Jakovac-Lozić, 2000, str. 67).

No, Obiteljski zakon nastoji zaštititi dobrobit i najbolji interes djeteta na način da upućuje na vođenje računa da se braća i sestre ne odvajaju u postupku posvojenja, već da ih mogu posvojiti isti posvojitelji. S druge strane, zakon nije odredio da se braća i sestre moraju posvojiti od strane istih posvojitelja, što ponekad predstavlja veliku razliku u životu djece, ali i obitelji. Što ukoliko se posvojitelji ne odluče na posvajanje više djece, odnosno odluče posvojiti samo jedno dijete od braće i sestara te ih na taj način razdvoje. Kako je to u najboljem interesu te djece? U praksi se može dogoditi da se roditelji ipak odluče za posvojenje više djece kako ne bi došlo do razdvajanja, primjerice kada je riječ o dvoje do troje djece, no što s braćom i sestrama kojih ima više, a svi se nalaze u institucionalnom smještaju te ispunjavaju pretpostavke za posvojenje. Tu se postavlja pitanje na koji način zaštititi njihov interes da ostanu zajedno? Kako regulirati zakonodavstvo da ostanu zajedno, a da ih to s druge strane ne ograniči u pogledu mogućnosti da budu posvojena, s obzirom da se rijetko posvojitelji odluče na više djece odjednom (Obiteljski zakon, čl. 183. st. 5.). Također, ni skrbnik ne može posvojiti svoga štíćenika dok je u statusu skrbnika. Ne može se posvojiti dijete čiji su roditelji maloljetni. Iznimno je moguće ostvariti posvojenje, ukoliko stvarno nema izgleda na strani roditelja ili članova uže i šire obitelji da će to dijete odgajati u sigurnom okruženju (Obiteljski zakon, čl. 183. st. 2.). Radi se odredbi koja uvelike ide u prilog zaštiti najboljeg interesa djeteta s obzirom da se prije u takvim situacijama dijete nije moglo prepustiti na posvojenje bez ikakve iznimke (Jakovac-Lozić, 2000, str. 89).

3.2. PRETPOSTAVKE ZA ZASNIVANJE POSVOJENJA NA STRANI POSVOJITELJA

Pretpostavke na strani posvojitelja predstavljaju aktivnu adoptivnu sposobnost, odnosno da je osoba podobna i sposobna za odgovornu i zahtjevnu ulogu posvojitelja. Posvojiti može osoba koja ima najmanje dvadeset i jednu godinu života, a koja je najmanje osamnaest godina starija od posvojenika. Ukoliko postoje izrazito opravdane okolnosti, posvojenik može biti osoba mlađa od dvadeset jedne godine života, ali od posvojenika mora biti starija najmanje osamnaest godina (Obiteljski zakon, čl. 184.).

Koliko su razlozi opravdani ocijeniti će centar za socijalnu skrb prilikom postupka zasnivanja posvojenja (Jakovac Lozić, 2000, str. 80). S toga vidimo kako zakon zapravo postavlja dvije pretpostavke u pogledu dobi posvojitelja. S jedne strane imamo donju dobnu granicu, a s druge strane imamo dobnu razliku (Hrabar, 2019, str. 201). Postavljanjem donje dobne granice nastoji se ohrabriti posvojitelje da se odluče u ranijim godinama života na posvojenje, što je u interesu djeteta, ali i samog posvojitelja, kako bi zasnovano posvojenje bilo što sličnije stvarnom roditeljskom odnosu. U vezi s tim određena dob se predviđa adekvatnom za ulogu roditelja – *adoptio naturam imitarum* (Jakovac Lozić, 2000, str. 80). S druge strane, koliko u prilog stvaranju stvarnog roditeljskog odnosa ide odredba da ne postoji gornja granica za dob posvojitelja te činjenica da imamo dobnu razliku od osamnaest godina. Otvara li ova odredba mogućnost da imamo sve više starijih posvojitelja manje djece te nepoželjnih posvojenja? Nekoliko argumenata ide u prilog ovom pitanju. Posvojitelji starije dobi na taj način postaju konkurenti posvojiteljima mlađe dobi, s obzirom da nerijetko svi žele posvojiti djecu manje dobi. Prema tome, starija djeca koja su s obzirom na dobnu razliku imala priliku da budu posvojena od strane starijih posvojitelja, postaju „nezanimljiva“ posvojiteljima u odnosu na mlađu djecu. Zatim, moguće je pretpostaviti da starija dob posvojitelja može dovesti do izazova prilikom odgovora na zahtjeve roditeljstva. Također, s obzirom na veću dobnu razliku može doći do brze zamjene uloga u pogledu brige djeteta o starijem i nemoćnom roditelju. U ovim slučajevima, dobna razlika ide u prilog interesa i želja posvojitelja, a ne posvojenika (Hrabar, 2008, str. 1123-1124). Nadalje, dijete mogu posvojiti: *bračni i izvanbračni drug zajednički, jedan bračni ili izvanbračni drug ako je drugi bračni ili izvanbračni drug roditelj ili posvojitelj djeteta, jedan bračni, odnosno izvanbračni drug uz pristanak drugog te osoba koja nije u braku ili izvanbračnoj zajednici* (Obiteljski zakon, čl. 185.). Iz ove zakonske odredbe je vidljivo kako naše zakonodavstvo ne pravi razliku s obzirom na bračni status osobe ili po spolu osobe ukoliko bračni ili izvanbračni drug zasnivaju zajedno posvojenje, odnosno osoba sama želi posvojiti dijete. Što samim time otvara i veće mogućnosti za ostvarenjem posvojenja (Jakovac Lozić, 2000, str. 83). Dijete može posvojiti hrvatski državljanin, ali i strani ako je to u najboljem interesu djeteta. Ukoliko su dijete ili posvojitelji strani državljani, potrebno je prethodno odobrenje ministarstva nadležnog za poslove

socijalne skrbi kako bi se posvojenje moglo zasnovati (Obiteljski zakon, čl. 186.). Na posvojenje djeteta od strane stranog državljanina gleda se kao na alternativno rješenje, što je u skladu i s Konvencijom o pravima djeteta (Jakovac Lozić, 2000, str. 73). U Konvenciji stoji kako se može *prihvatiti međudržavno posvojenje kao zamjenski oblik skrbi za dijete, ako se ne može osigurati njegov smještaj u obitelji hranitelja ili posvojitelja ili se ni na koji pogodan način o njemu ne može skrbiti u domovini* (Čl. 21. st. 2.). Ukoliko ne postoji osobit interes na strani posvojitelja te međudržavno posvojenje nije u najboljem interesu za dijete, hrvatsko zakonodavstvo ne zagovara isto zbog ograničenih mogućnosti kvalitetne i detaljne procjene adrese stanovanja na koju dijete dolazi te u situacijama potrebe za izricanjem interventnih mjera nemogućnost reagiranja nadležnog tijela matične države posvojenog djeteta. Otvaranjem mogućnosti međudržavnog posvojenja nastoji se potaknuti posvojenje starije i teže posvojive djece, s obzirom na interese i želje stranih državljana (Jakovac Lozić, 2000, str. 73-76).

3.3. ZABRANE ZA ZASNIVANJE POSVOJENJA NA STRANI POSVOJITELJA

Prema odredbama Obiteljskog zakona posvojiti ne može osoba koja je lišena poslovne sposobnosti s obzirom da se radi o osobi koja *zbog duševnih smetnji ili drugih uzroka nije sposobna brinuti o nekom od svojih prava, potreba ili interesa ili da ugrožava prava i interese osoba o kojima se skrbi* (Obiteljski zakon, čl. 187. u vezi s čl. 234.). Sukladno tome, neprihvatljivo je prepustiti skrb o djetetu osobi koja za isto nije sposobna (Jakovac Lozić, 2000, str. 64). Nadalje, naše zakonodavstvo ne dopušta da osoba lišena prava na roditeljsku skrb posvoji dijete (Obiteljski zakon, čl. 187.). S obzirom da je osoba u svojoj obitelji manifestirala razloge da joj se oduzme pravo na roditeljsku skrb, nezamislivo je da joj se dopusti da posvoji drugo dijete. Tu se radi o osobi koja je zanemarila i zloupotrebila svoja roditeljska prava i dužnosti prema vlastitoj djeci (Jakovac Lozić, 2000, str. 63). Sukladno tome, ne dopušta se posvojenje ni osobi čije dosadašnje ponašanje i osobine upućuju na to da joj nije poželjno pružiti brigu ni skrb o djetetu (Obiteljski zakon, čl. 187.). Osoba nema potrebne i adekvatne osobine te nije kompatibilna za ulogu posvojitelja (Jakovac Lozić, 2000, str. 65). Ukoliko na strani posvojitelja postoji bilo koja od navedenih pretpostavki evidentno je da takva osoba ne može djetetu pružiti adekvatnu skrb niti odgovoriti na zahtjeve

roditeljske, odnosno posvojiteljske obveze (Jakovac-Lozić, 2000, str. 63). Djetetu bi posvojenje trebalo omogućiti siguran život ispunjen ljubavlju koji mu nisu mogli pružiti njegovi biološki roditelji ili su djetetov život ugrožavali svojim postupcima te bi nepridržavanje ovih zabrana bilo protivno samoj svrsi posvojenja, ali i temeljnih prava djeteta (Petrović, 2015, str. 82 - 83).

4. PRIKLADNOST I PODOBNOST ZA POSVOJENJE

Osim što je prije zasnivanja posvojenja potrebno utvrditi jesu li ispunjene zakonske pretpostavke, potrebno je procijeniti i prikladnost osobe za posvojenje, ali i djeteta (Hrabar, 2019, str. 206).

4.1. ZNAČAJ PROCJENE PRIKLADNOSTI I PODOBNOSTI

Podobnost se odnosi na zakonom definirane pretpostavke na strani potencijalnih posvojitelja, a prikladnost na emocionalne, fizičke i psihičke osobine koje osobu čine prikladnom za zadovoljenje potreba djeteta (Pravilnik o elementima koji se odnose na podobnost i prikladnost za posvojenje, sadržaju stručnog mišljenja o podobnosti i prikladnosti za posvojenje, metodama utvrđivanja prikladnosti i podobnosti, sadržaju izvješća o djetetu, vođenju registra o potencijalnim posvojiteljima te načinu vođenja registra o posvojenjima, čl. 2.; dalje: Pravilnik o elementima koji se odnose na podobnost i prikladnost za posvojenje). Podobnost spada pod opću procjenu, odnosno odgovara na pitanje zadovoljava li osnovne kriterije osoba koja ima želju posvojiti. S druge strane, prikladnost podrazumijeva ciljanu procjenu osobe s namjerom da posvoji dijete (Sladović Franz, 2019, str. 42-43). Drugim riječima potrebno je procijeniti kapacitete posvojitelja da prepoznaju i razumiju potrebe djeteta te ih na primjeren način prihvate i odgovore na njih. Također je potrebno procijeniti i kapacitete djeteta da se prilagodi u buduću obitelj i prihvati isu (Sladović Franz, 2015, str. 28). Potrebno je napraviti i specifičnu procjenu kojom bi se utvrdilo za koje dijete bi određeni posvojitelji bili najprikladniji (Sladović Franz 2019, str. 42). S obzirom da je u fokusu najbolji interes djeteta, potrebno je temeljito i stručno procijeniti potrebe djeteta, osobito ukoliko postoje specifične potrebe koje bi osigurale kvalitetnu prilagodbu djeteta. Tako bi se potencijalnim posvojiteljima moglo pomoći da uvide koji uvjeti i osobine su potrebne za pružanje adekvatnog i sigurnog odrastanja djece s obzirom na

njihovu prošlost (Barać i Laklija, 2015, str. 91-92). Od velikog je značaja da stručnjak poštuje i uvažava interese djeteta te njegova prošla iskustva i traume, zbog kojih se dijete može ponašati neprimjereno i/ili iskazivati poteškoće u komunikaciji, povjerenju, socijalnim interakcijama, učenju i ponašanju (Miletić, 2015, str. 75). Kako bi se dobila kvalitetnija i realnija procjena bilo bi dobro u isto vrijeme provesti i opću i specifičnu procjenu osoba (Sladović Franz, 2019, str. 42). Iz tih razloga je osim zadovoljenja zakonskih pretpostavki, potrebno procijeniti i prikladnost za roditeljstvo kako ne bi došlo do poteškoća u funkcioniranju novostvorene obitelji ili prekida zasnivanja iste (Sladović Franz, 2015, str. 28). Potrebno je naglasiti kako se ovdje ne procjenjuju sadašnji kapaciteti i sposobnosti vezane za roditeljstvo, već se u pravilu tu procjenjuju potencijalne roditeljske situacije. Iznimne su situacije kada su osobe koje žele posvojiti dijete, već roditelji te se tada procjenjuju njihove stvarne roditeljske sposobnosti koje posjeduju. No, ovdje se može ispitati motiviranost i želja osobe, njene karakteristike, stavovi i znanja o roditeljstvu te na temelju toga donijeti procjena o potencijalnim budućim roditeljskim sposobnostima (Sladović Franz, 2019, str. 42). Valja naglasiti i kako unatoč svoj procjeni nema sigurnosti da će posvojiteljska obitelj skladno funkcionirati i adekvatno odgovarati na svakodnevne izazove, ali što je kvalitetnije odrađen proces posvojenja i uparivanja potencijalnih posvojitelja s djetetom, to je vjerojatnost za skladnost obitelji veća (Sladović Franz, 2015, str. 29).

4.2. PROCES PROCJENE PRIKLADNOSTI I PODOBNOSTI

U Obiteljskom zakonu je propisano da će *bračni, odnosno izvanbračni drugovi ili osoba koja želi posvojiti podnijeti centru za socijalnu skrb nadležnom prema svojem prebivalištu, odnosno boravištu pisanu prijavu namjere posvojenja i zahtjeva za izdavanje mišljenja o podobnosti i prikladnosti za posvojenje* (Obiteljski zakon, čl. 203.). Nakon prijave namjere posvojenja i podnesenog zahtjeva za ocjenu prikladnosti i podobnosti za posvojenje, centar za socijalnu skrb će utvrditi ispunjavaju li osobe s namjerom posvojenja zakonske pretpostavke te procijeniti podobnost i prikladnost istih (Obiteljski zakon, čl. 204.). Stručno mišljenje o prikladnosti za posvojenje se utvrđuje putem metoda, a one podrazumijevaju radnje i postupke kojima se služe stručni radnici centra za socijalnu skrb (Pravilnik o metodama utvrđivanja podobnosti za posvojenje, načinu izrade mišljenja o podobnosti za posvojenje i vođenju središnjeg

očevidnika o potencijalnim posvojiteljima, čl. 4.; dalje: Pravilnik o metodama utvrđivanja podobnosti za posvojenje). Pod stručnim radnicima se podrazumijevaju socijalni radnik, pravnik te psiholog (Pravilnik o metodama utvrđivanja podobnosti za posvojenje, čl. 7). Stručno mišljenje o podobnosti i prikladnosti treba socijalni radnik izraditi u pisanom obliku te sadržavati podatke o: identitetu potencijalnih posvojitelja, podobnosti i prikladnosti za posvojenje, životnim okolnostima zbog kojih su se odlučili na posvojenje te motivacija za isto, obiteljskoj anamnezi, njihovu zdravstvenom statusu i medicinskoj anamnezi, socijalnoj okolini, stambenom i materijalnom statusu, sposobnosti za zasnivanje međunarodnog posvojenja te kompetencijama potencijalnih posvojitelja za roditeljstvo u odnosu na određene osobine djeteta. Na kraju stručnog mišljenja, socijalni radnik iznosi zaključak (Pravilnik o elementima koji se odnose na podobnost i prikladnost, čl. 3.).

Prilikom procjene socijalni radnik provodi intervju s bračnim, odnosno izvanbračnim drugovima ili osobama koje imaju namjeru posvojiti. Tom prilikom obavlja se intervju sa svakom osobom posebno te zajednički intervju. Za procjenu je potrebno napraviti i uvid u dokumentaciju bračnih drugova. Nadalje, socijalni radnik obavlja terenski izvid na adresi stanovanja osobe koja je podnijela zahtjev. Na temelju svega toga se izrađuje socijalna anamneza osobe koja ima namjeru posvojiti. Također je potrebno i obaviti razgovor s članovima obitelji i drugim bliskim osobama podnositelja zahtjeva za posvojenjem (Pravilnik o metodama utvrđivanja podobnosti za posvojenje, čl. 7.). Pravilnik propisuje široku lepezu podataka koje treba sadržavati socijalna anamneza. Socijalni radnik tako prikuplja podatke o osobnim karakteristikama podnositelja zahtjeva za posvojenje, obiteljskim odrednicama, njegovu obrazovanju te bračnom, materijalnom i financijskom statusu. Nakon što utvrdi stambene prilike i uvjete života, socijalni radnik prikuplja informacije o karakteristikama djeteta koje bi podnositelj zahtjeva bio sposoban uzdržavati. Također je bitno da socijalni radnik prilikom izrade anamneze dobije uvid u motivaciju i stvarne razloge zbog kojih osoba želi da se zasnije posvojenje (Pravilnik o elementima koji se odnose na podobnost i prikladnost za posvojenje, čl. 7.). Prema opširnosti i detaljnom prikupljanju podataka, vidimo pozitivnost zakonodavstva u pogledu zaštite najboljeg interesa djeteta prilikom pronalaska potencijalnih i kompetentnih posvojitelja (Sladović Franz, 2011, str. 463). Upravo je zaštita najboljeg interesa djeteta, jedan od ključnih razloga zašto je

opravdano da stručni tim prikupi sve prethodno navedene podatke o potencijalnim posvojiteljima. Mišljenja sam kako se najveći naglasak treba staviti na motivaciju potencijalnih posvojitelja. Ponekad posvojitelji prilikom intervjua znaju dati društveno poželjne odgovore, kako bi se svidjeli socijalnom radniku te se prikazali u što boljem svijetlu (Sladović Franz, 2019, str. 42-43). No, ključno je da socijalni radnik i ostatak stručnog tima spoznaju istinsku motivaciju potencijalnog posvojitelja. Smatram da je motivacija ključ jer ukoliko je osoba motivirana i istinski želi posvojiti dijete ona će osigurati tom djetetu adekvatne uvjete za život u pogledu materijalnih i stambenih prilika, kao i u pogledu sigurnosti te odgovarajuće skrbi. *Centar za socijalnu skrb na temelju pozitivnog mišljenja o podobnosti i prikladnosti za posvojenje potencijalne posvojitelje upisuje u registar potencijalnih posvojitelja* (Obiteljski zakon, čl. 207.).

4.3. INSTRUMENTI SOCIJALNOG RADA

Uz zakonske i psihološke pretpostavke koje se ispituju i procjenjuju kod osoba s namjerom zasnivanja posvojenja, socijalnim radnicima na raspolaganju stoje i instrumenti te različite liste za procjenu. Naime, njihovim korištenjem socijalni radnici mogu analizirati i napraviti kvalitetniju i sveobuhvatniju procjenu na objektivan i sustavan način, odnosno analitičko mišljenje je dosta olakšano primjenom instrumenata socijalnog rada. Ipak, prilikom procjene, socijalni radnici ne smiju zanemariti vlastitu inteligenciju i empatiju kao jedno od polazišta u donošenju odluka (Sladović Franz, 2011, str. 453). Prije korištenja spomenutih instrumenata, socijalni radnici trebaju vidjeti što njima nastoje ispitati, provjeriti te proučiti. Svako korištenje instrumenata treba biti opravdano, inače socijalni radnik ne postupa u skladu s profesionalnom etikom. Također, pojedini instrument treba biti odabran u skladu s potrebama potencijalnih posvojitelja ili djeteta za koje se nastoji zasnovati posvojenje.

Prije primjene, potrebno je upoznati potencijalnog posvojitelja i/ili dijete s namjerom korištenja određenog instrumenta te načinom na koji se njime koristi. Nije na odmet provjeriti ukoliko su već imali iskustva s korištenjem instrumenata socijalnog rada te kakva su ista bila. Instrument se može koristiti kao podloga za razgovor i to od strane stručnjaka, ali i korisnika – potencijalnog posvojitelja ili djeteta. Prilikom analiziranja odgovora, potrebno je imati na umu kako odgovori potencijalnih posvojitelja mogu biti pretežito socijalno poželjne prirode, ne bi li se prikazali u što boljem svijetlu te si

povećali šanse da realiziraju namjeru zasnivanja posvojenja (Sladović Franz, 2019, str. 47-48). Prilikom procjene prikladnosti i podobnosti socijalnim radnicima se savjetuje korištenje sljedećih instrumenata: *Kempeov inventar obiteljskih stresora*, *Skala obiteljskih resursa*, *Skala za procjenu uključenosti obitelji i djeteta u zajednicu*, *Skala za procjenu sadašnjih odnosa među članovima obitelji*, *Upitnik stresnih događaja*, *Upitnik privrženosti ljubavnom partneru/partnerici*, *Skala dobrobiti roditelja/skrbnika* (Ajduković i Sladović Franz, 2008, str. 201-202).

4.4. STRUČNA PRIPREMA ZA POSVOJENJE

Posvojitelji se susreću s raznim izazovima i zadacima na putu zasnivanja obitelji. Osim izazova sa snalaženjem u ulozi roditelja, neke od zadaća su: razgovor s djetetom o posvojenju te o njegovoj biološkoj obitelji, pružanju podrške i razumijevanja prema djetetu i njegovim potrebama, razvijanje pozitivne slike o sebi te djetetovom identitetu (Grgec-Petroci, 2015, str. 13). Sve navedeno može se negativno i obeshrabrujuće odraziti na posvojitelja te ga dovesti u poziciju da se predomišlja u vezi sa zasnivanjem posvojenja (Bryan, Flaherty i Saunders, 2010, str. 100). Upravo zbog zahtjevne posvojiteljske uloge, potrebno je prije zasnivanja posvojenja osigurati te pružiti stručnu pomoć i podršku potencijalnim posvojiteljima i djeci (Petrović, 2015, str. 80).

Prema Obiteljskom zakonu *ako osobe koje su podnijele zahtjev za procjenu prikladnosti i podobnosti za posvojenje zadovoljavaju zakonske pretpostavke za posvojenje, centar za socijalnu skrb ih upućuje na obvezu sudjelovanja u programu stručne pripreme za posvojenje* (čl. 204. st. 2.). Tu vidimo pozitivnu zakonsku odredbu koja omogućava i zagovara provođenje edukacija za potencijalne posvojitelje od strane stručnjaka te pomoć i potporu od strane civilnih udruga (Petrović, 2015, str. 84-85). No, u Hrvatskoj nemamo u velikoj mjeri ni razvijene niti dostupne usluge edukacije potencijalnim posvojiteljima te osobama koje su već zasnovale posvojenje (Barać i Laklija, 2015, str. 93). Prema rezultatima istraživanja (Kralj, Modić Stanke i Topčić-Rosenberg, 2014, str. 40) u Hrvatskoj se posvojitelji pretežito „educiraju“ i prikupljaju podatke o procesu posvojenja putem stručnih, ali i nestručnih internetskih izvora te čitajući knjige. Također pohađaju i organizirane pripreme od strane udruga, kao što su udruga ADOPTA i „Na drugi način“. Potencijalni posvojitelji se informiraju i u razgovoru s drugim posvojiteljima, slušajući njihova iskustva. Poražavajući je podatak

da se njih 17% uopće nisu dovoljno pripremali za ovu zahtjevnu ulogu. Kao zaključak pojedini autori (Kralj i sur.,2014 prema Barać i Laklija, 2015, str. 93) navode kako je jedini, realni način informiranja i pripremanja osoba na zasnivanje posvojenja putem edukacija. Sukladno tome, osobe koje su sudjelovale u edukaciji osjećale su se spremnije i kompetentnije za suočavanje s izazovima posvojenja (Barać i Laklija, 2015, str. 93-94).

Edukacija za posvojitelje je zapravo tzv. selekcijski program, s obzirom da osobe koje imaju namjeru za zasnivanjem posvojenja na temelju nje dobiju spoznaju jesu li spremne za ulogu posvojitelja ili ne (Grgec-Petroci i Marčetić-Kapetanović, 2015, str. 88). U fokusu edukacije je razvoj samoprocjene potencijalnih posvojitelja, a zatim stjecanje znanja o potrebama djece, osobito specifičnim potrebama određene skupine djece ali i izazovi s kojima se mogu susresti. Također, nadležni stručnjak u postupku posvojenja ima prvotni zadatak da uspostavi kontakt s potencijalnim posvojiteljima. Nakon toga ih upoznaje s bitnim informacijama i podacima o djetetu, njegovu karakteru, osobinama i navikama te mogućim poteškoćama do kojih može doći prilikom susreta (Hanna, 2007 prema Zurak i Laklija, 2019, str. 8). Ovisno o razini informiranosti o potrebama djece te pripremi samih potencijalnih posvojitelja zasnovat će se i razvijati odnosi u novostvorenoj obitelji te će o tome ovisiti kvaliteta odnosa (Sladović Franz, 2019, str. 43). Na kvalitetu odnosa i zasnivanje odnosa posvojenja uvelike utječu i očekivanja posvojitelja (Reilly i Platz, 2003, str. 783). Posvojitelji često znaju krenuti u postupak zasnivanja posvojenja s nerealnim očekivanjima o samom postupku, potrebama djece te vlastitim mogućnostima. Potrebno je raditi na osvještavanju potencijalnih posvojitelja u vidu tih očekivanja te ih senzibilizirati u pogledu prošlosti djece koja za sobom može vući brojne posljedice i traume (Miletić, 2015, str. 75-76).

5. PRISTANCI ZA POSVOJENJE

Kada se posvojenje zasnjuje dolazi do značajnih promjena u pogledu osobnog statusa te obiteljskog života bioloških roditelja i njihovog djeteta. Stoga se naglasak stavlja na pristanke roditelja i djeteta koji su potrebni kako bi do posvojenja moglo doći (Hrabar, 2019, str. 204). Roditelji mogu dati pristanak na posvojenje djeteta centru za socijalnu

skrb, šest tjedana nakon rođenja djeteta. Na taj način se roditeljima daje određeno vrijeme da razmisle o odluci, kako ne bi donijeli ishitrenu i nerazumnu odluku (Hrabar, 2019, str. 97). Ukoliko su roditelji maloljetni ili lišeni poslovne sposobnosti, da bi dali pristanak trebaju biti sposobni razumjeti značenje istog. Također, centar za socijalnu skrb im je dužan dati informacije o faktičnim i pravnim posljedicama posvojenja (Obiteljski zakon, čl. 188. st. 2.). Ipak, postavlja se pitanje je li roditelje potrebno samo informirati na pravilan način? S obzirom da posvojenjem dolazi do potpunog prekida veze između bioloških roditelja i djeteta, mišljenja sam kako bi roditelje trebalo kroz nekoliko susreta uputiti u sve posljedice posvojenja, ali i procijeniti postoje li mogućnosti da dijete odrasta u biološkoj obitelji. Primjerice, u situacijama kada su roditelji maloljetni i ne osjećaju se spremni da postanu roditelji te se odluče za posvojenje. Smatram da bi se s roditeljima trebalo raditi i doći do zaključka koje je rješenje u najboljem interesu djeteta te u skladu s tim donijeti odluku, odnosno pristanak na posvojenje (Hrabar, 2008, str. 1115).

Pristanak od strane roditelja nije obavezan ukoliko je roditelj: umro, nepoznat ili nestao s obzirom da onda ne bi mogli dobiti pristanak te posvojenje ne bi bilo moguće. Nadalje, nije potreban pristanak roditelja koji je lišen prava na roditeljsku skrb, jer bi on mogao pokušati onemogućiti zasnivanje posvojenja (Obiteljski zakon, čl. 188. st. 5.). S obzirom da se radi o osobi koja je na određeni način ugrožavala i zanemarivala dobrobit djeteta, zasigurno je da se neće dopustiti da odlučuje o daljnjoj sudbini djeteta (Hrabar, 2019, str. 93). Pristanak djeteta je potreban ukoliko je navršilo dvanaest godina života. Ako je dijete mlađe od dvanaest godina, ono ima pravo izraziti mišljenje bez nazočnosti roditelja te potencijalnih posvojitelja. Mišljenje, ali i djetetove želje, potrebno je uzeti u obzir sukladno njegovoj dobi i zrelosti (Obiteljski zakon, čl. 191. st. 1, 2, i 4). Ovdje se javlja pitanje je li opravdano te protivno pravu djeteta na izražavanje mišljenja, što se njegove želje i volja promatraju u odnosu na njegovu dob te sposobnost da shvati posljedice određenog čina? To osobito iz razloga što se u zakonodavstvu u aspektu prava izražavanja djetetove volje često uvažavaju različite dobi djece. Primjerice, u Obiteljskom zakonu za pristanak na promjenu osobnog imena, kao i za pristanak na posvojenje, relevantna je odluka djeteta od dvanaest godina, dok je u Zakonu o osobnom imenu to dob od deset godina (Hrabar, 2008, str. 1113-1114). No, prema Konvenciji o pravima djeteta je da se mišljenje djeteta uzima

uvijek u obzir, no *impact factor* izraženog mišljenja djeteta ovisi o njegovoj dobi i zrelosti (čl. 12). Primjerice, ovdje treba razlikovati situaciji kada dijete od jedanaest godina i šest mjeseci u mišljenju izrazi da ne želi biti posvojeno te tada, iako nema dvanaest godina i zakonski nema pravo dati pristanak ili odbiti posvojenje, iz njegova mišljenja je jasno da pristanak ne bi dao ni da prema zakonu na isto ima pravo. S toge se mišljenja djece uzimaju u obzir, ali se promatraju iz aspekta godina i zrelosti na temelju istih kako bi se dobila što cjelovitija i adekvatnija odluka što je u najboljem interesu djeteta. Nadalje, i roditelj i dijete imaju pravo opozvati svoj pristanak za posvojenje. S jedne strane, roditelj može opozvati pristanak u razdoblju od trideset dana od dana kada je potpisao zapisnik o svom pristanku za djetetovo posvojenje (Obiteljski zakon, čl. 188. st. 6). S druge strane, dijete ima pravo na opoziv sve dok rješenje o posvojenju nije postalo pravomoćno (Obiteljski zakon, čl. 191. st. 2). Uzevši u obzir okolnosti svakog individualnog slučaja, pristanci se mogu tražiti i od: djetetovog skrbnika, bračnog ili izvanbračnog druga, ali i od suda u izvanparničnom postupku (Hrabar, 2019, str. 205). U slučajevima kada nije potreban pristanak roditelja, traži se pristanak djetetova skrbnika. Skrbnik nema pravo opozvati svoj pristanak. Kada je dijete pod skrbništvom, tada se gleda samo mišljenje od strane skrbnika u vezi s posvojenjem djeteta (Obiteljski zakon, čl. 192. st. 1, 2, i 5). S obzirom da je skrbništvo obiteljskopравни institut kojim se maloljetnim osobama nadomješta skrb roditelja, skrbnik ima osobine i sposobnosti da odgovori na zahtjeve roditeljstva, izražavanje mišljenja skrbnika u tim situacijama predstavlja interes djeteta. Osobito iz razloga što centar za socijalnu skrb provjerava jesu li u najboljem interesu maloljetnog štićenika mjere koje skrbnik namjerava poduzeti. Drugim riječima, mišljenje skrbnika je pod nadzorom centra za socijalnu skrb te nije podložno njegovoj samovolji i proizvoljnim prosudbama, već ide isključivo prema najboljem interesu i dobrobiti djeteta (Hrabar, 2019, str. 101). U skladu s tim je i odredba ukoliko je *potreban pristanak skrbnika djeteta koji je zaposlenik centra za socijalnu skrb, da će sud donijeti rješenje koje nadomješta pristanak za posvojenje* (Obiteljski zakon, čl. 192. st. 3.). Na ovu odredbu se gleda kao na mjeru opreza, s obzirom da je inkompatibilno da skrbnik koji je zaposlen u centru za socijalnu skrb, donosi odluku o zasnivanju posvojenja te daje pristanak za isto (Hrabar, 2019, str. 101).

U situacijama kada posvojenje zasniva jedan bračni ili izvanbračni drug, tada je potreban pristanak njegova bračnog ili izvanbračnog druga. Ako dadne pristanak, nema ga pravo opozvati (Obiteljski zakon, čl. 193). Možemo vidjeti kako hrvatsko zakonodavstvo ne pravi razliku u pogledu pristanka bračnog ili izvanbračnog roditelja, neovisno o tome je li roditeljstvo utvrđeno sudskim putem ili priznanjem (Hrabar, 2019, str. 91). Također, Obiteljskim zakonom su predviđene i određene situacije kada odluka suda može nadomjestiti pristanak roditelja. Ako kroz duži vremenski period roditelj grubo krši ili zloupotrebljava svoju roditeljski odgovornost te prava i dužnosti koje iz iste proizlaze, a posvojenje predstavlja najbolju opciju za zaštitu interesa djeteta, gleda se odluka suda. Roditelj se može ponašati na prethodno opisan način i u kraćem razdoblju te tada centar traži da sud donese rješenje koje nadomješta roditeljev pristanak. Sud će donijeti rješenje i kada je roditelj u tolikoj mjeri nesposoban da ne može ostvariti nijedan aspekt roditeljske skrbi, a dijete nema mogućnost odrastati u obitelji drugih bližih srodnika (Obiteljski zakon, čl. 190. st. 1).

6. PRAVNI UČINCI POSVOJENJA

Na više pravnih razina možemo prepoznati učinke zasnovanog posvojenja (Hrabar, 2019, str. 202), a sve u korist što bolje integracije djeteta u novoosnovanu obitelj (Jakovac Lozić, 2000, str. 155). Nakon što se posvojenje zasnovalo, zabranjeno je osporavati ili utvrđivati očinstvo i/ili majčinstvo (Obiteljski zakon, čl. 196). Odredba je u skladu s činjenicom da posvojeno dijete ne potječe biološki od posvojitelja (Hrabar, 2019, str. 203). S druge strane, u skladu je i s činjenicom da se posvojitelji imaju pravo upisati u maticu rođenih kao djetetovi roditelji. Ukoliko je dijete navršilo dvanaest godina, potreban je njegov pristanak za upis posvojitelja kao roditelja u maticu rođenih (Jakovac Lozić, 2000, str. 155). Posvojenjem se zasniva neraskidiv odnos srodstva između posvojitelja i njegovih srodnika te posvojenika i njegovih potomaka. S tim odnosom nastaju sva prava i dužnosti koja iz srodstva proizlaze, dok zasnovanim posvojenjem prestaju prava i dužnosti između posvojenika te njegovih krvnih srodnika. Ukoliko bračni ili izvanbračni drug jednog roditelja posvoji dijete tog roditelja, time ne prestaju prava i dužnosti djeteta s njegovim biološkim roditeljem (Obiteljski zakon, čl. 198). Nadalje, *posvojenik i njegovi potomci stječu pravo nasljeđivanja posvojitelja, njegovih krvnih srodnika i srodnika po posvojenju.*

Također, *posvojitelj i njegovi krvni srodnici te srodnici po posvojenju stječu pravo nasljeđivanja posvojenika kao i njegovih potomaka. Posvojenjem prestaje pravo nasljeđivanja posvojenika prema njegovim roditeljima i drugim krvnim srodnicima, osim prema roditelju koji je u braku odnosno izvanbračnoj zajednici s posvojiteljem te prema krvnim srodnicima i srodnicima po posvojenju tog roditelja* (Obiteljski zakon, čl. 199.). Prema svemu navedenom, vidimo da posvojitelji prelaze u ulogu roditelja te stječu sva prava i dužnosti u skladu s time (Jakovac Lozić, 2000, str. 155).

Posvojitelji mogu promijeniti osobno ime i prezime te nacionalnost posvojenika. Ime i prezime koje je imalo prije posvojenja, dijete može zadržati ako to predstavlja najbolji interes za njega/nju (Obiteljski zakon, čl. 198). Nakon zasnivanja posvojenja, posvojitelji djetetu mogu dati novo ime, a nerijetko dobiva prezime posvojitelja ili svojem prezimenu dodaje i prezime posvojitelja (Jakovac Lozić, 2000, str. 156). Osobno sam mišljenja, kako je ime dio djetetova identiteta te ga nije potrebno mijenjati neovisno o tome što mu ga nisu nadjenuli posvojitelji i/ili im se isto ne sviđa. Dijete odlazi u nepoznato, u novu sredinu, pa mislim da mu se ponekad promjenom imena „oduzima“ i mali dio njega te ga se još više stavlja u nepoznato. Iznimno, djetetu se mogu promijeniti osobni podatci ukoliko je potrebno radi njegove zaštite i sigurnosti. No, u tom pogledu također bi se više usmjerila na promjenu prezimena djeteta, nego na promjenu osobnog imena. Ukoliko je dijete mlađe od dvanaest godina, centar za socijalnu skrb će ocijeniti ukoliko je promjena osobnih podataka u interesu djeteta. Ako je dijete starije od dvanaest godina, potreban je njegov pristanak kako bi mu se osobno ime i nacionalnost mogla promijeniti (Obiteljski zakon, čl. 198).

7. DOBROBIT DJETETA I NAJBOLJI INTERES DJETETA

Dijete spada u jednu od najranjivijih skupina te predstavlja budućnost za svoju obitelj, ali i društvo u cjelini. Države su svojim djelovanjem dužne osigurati uvjete za razvoj i zaštitu djece te u svoj fokus staviti najbolji interes djece (Bahtiri i Querimi, 2019, str. 85). Kada govorimo o razvoju djeteta tada podrazumijevamo fizički, duhovni, mentalni, društveni te moralni razvoj djeteta. Kompatibilan razvoj zahtjeva velike napore, ali ga s druge strane svako dijete zaslužuje i ima pravo na dosljedan razvoj (Šeparović, 2014, str. 845). Krovni pravni izvor zaštite djece je Konvencija o pravima djeteta koja je donesena 1989. godine. Prema navodima Konvencije *nijedno dijete*

neće biti diskriminirano na osnovu rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja nacionalnog, etničkog ili socijalnog porijekla, imovinskog statusa, teškoća u razvoju, statusa po rođenju ili drugog statusa (čl. 2.). Također u svim postupcima koji se poduzimaju u vezi s djecom mora se prvenstveno voditi računa o najboljem interesu djeteta (čl. 3.). Nadalje, države stranke priznaju svakom djetetu prirodno pravo na život i u najvećoj mogućoj mjeri će osigurati opstanak i razvoj djeteta (čl. 6.). U svojim odredbama Konvencija naglašava i da će djeci osigurati pravo na slobodno izražavanje svojih stavova o svim pitanjima koja se na njih odnose, te će se njihovi stavovi uvažavati u skladu s dobi i zrelošću (čl. 12.). Ovdje su navedena četiri opća principa Konvencije, ali ona zagovara i osigurava mnogobrojna druga prava djeci. Temeljna prava koja su zajamčena odnose se na zaštitu djece od zlostavljanja, zanemarivanja i iskorištavanja, na važnost razvoja djece na fizičkoj, ali i na intelektualnoj razini. Poseban naglasak se stavlja na ulogu obitelji u brizi i skrbi o djetetu te potreba za zaštitom djece koja su uskraćena roditeljske skrbi. Sveukupno govoreći pod pojmom najbolji interes zapravo podrazumijevamo dobrobit djeteta. Drugim riječima, odnosi se na pronalazak najboljeg mogućeg položaja djeteta putem procjene djeteta, a ona ovisi o njemu samom, dobi, zrelosti te njegovoj okolini (Hrabar, 2019, str. 207). Sukladno tome i u postupku posvojenja se dobrobit djeteta, odnosno njegov pravni interes stavlja ispred interesa potencijalnog posvojitelja (Jakovac-Lozić, 2000, str. 87).

8. PERSPEKTIVA STRUČNJAKA

Za potrebe ovog rada, kako bih dobila uvid u perspektivu stručnjaka u pogledu posvojenja djece i zaštite njihovog najboljeg interesa prilikom zasnivanja posvojenja, provela sam intervju sa stručnim djelatnicima centra za socijalnu skrb na području Grada Zagreba. Sudionice su bile četiri socijalne radnice (tri iz Podružnice Trešnjevka, a jedna iz Podružnice Peščenica) i jedna psihologinja također zaposlena u centru za socijalnu skrb Podružnica Trešnjevka. Prilikom intervjua dobila sam uvid u nekoliko ključnih aspekata posvojenja.

U primarnom fokusu uvijek trebaju biti djeca te njihove potrebe. *Prilikom određivanja potreba djece koja se nalaze u postupku posvojenja, zapravo te potrebe gledamo kao univerzalne. Drugim riječima, odnose se prvenstveno na ono što se djetetu nastoji*

pružiti da odrasta u nekakvoj obiteljskoj sredini (S4). Potrebe djece određujemo u odnosu na određene kategorije/područja, kao što su osnovne životne potrebe (fizičke), dob, spol, zdravstvena skrb, obrazovanje, socijalizacija, psihološke potrebe, emocionalne te druge specifične potrebne (S1). Bitno je za naglasiti da se potrebe ne određuju tek u trenutku pokretanja postupka posvojenja jer se radi o djeci koja su u tretmanu dulji niz godina i navedene potrebe su detektirane i ranije, tijekom tretmana, kroz rad s obitelji, djetetom, a kasnije i u suradnji s ustanovom koja dostavlja polugodišnja izvješća o smještenoj djeci u kojima se jasno i opsežno navodi funkcioniranje djece, potrebe, poteškoće, zadovoljavanje i rješavanje istih (S3). Sukladno tome, ako imamo situaciju da posvajamo starije dijete, primjerice imala sam slučaj posvajanja curice od petnaest godina, tada u fokus stavljamo nju. U obzir uzimamo sve. U tom slučaju sam uzela u obzir da ona upisuje srednju školu, ima svoje interese, da želi biti u određenoj sredini i sve drugo vezano uz njen interes (S4). Ukoliko se radi o djetetu s emocionalnim tegobama, djetetu koje je fizički aktivnije i slično vodi se računa o takvim potrebama, te se postupak posvojenja vodi na način da se vodimo navedenim potrebama (S3). Upravo su potrebe djece, kao i ocjena mogućnosti da ih roditelji zadovolje, bitan kriterij planiranja rada s obitelji i poduzimanja mjera obiteljsko-pravne zaštite maloljetne djece (napomena autorice). Stoga tijekom postupanja u cilju zasnivanja posvojenja, potrebe djece po vlastitom nahođenju i revidiramo (S1). Kada imamo dijete koje zadovoljava pretpostavke za posvojenje, započinjemo s provjerom registra potencijalnih posvojitelja (S4). U toj se fazi već procjenjuje mogućnost da posvojitelji zadovolje potrebe djeteta jer se takva selekcija vrši obzirom na određene osobine/karakteristike djeteta (S1). Primjerice, ukoliko imamo starije dijete za posvojenje, prvo unutar baze tražimo posvojitelje koji su spremni posvojiti starije dijete. To nam je prvi kriterij te nam se samim time i suzi izbor mogućih posvojitelja. Zatim s njima vodimo informativni razgovor o konkretnom djetetu, ali bez imena i prezimena, kako bismo vidjeli jesu li spremni. Mogu li potencijalni posvojitelji zadovoljiti potrebe određenog djeteta najbolje spoznamo iz razgovora s njima (S4). S izabranim se osobama provodi intervju od strane povjerenstva za posvojenje, a koje se sastoji od nadležne socijalne radnice za dijete, psihologa, predstojnika podružnice te pravnika i socijalnog radnika iz središnjeg ureda koji su stalni članovi navedenog povjerenstva. Zatim se sastavlja zaključak u

kojem svaki član povjerenstva iznosi svoje stručno mišljenje i donosi se zaključak o izboru potencijalnih posvojitelja kojima će se omogućiti ostvarivanje osobnih odnosa s djetetom u cilju zasnivanja posvojenja (S1).

Prilikom procjene potencijalnih posvojitelja, izdvajaju se tri stupnja kriterija. Primarni kriteriji se odnose na osobine posvojitelja, sposobnosti za adekvatno izvršavanje roditeljskih dužnosti, motivacije za zasnivanje posvojenja, preferencije u odnosu na karakteristike djeteta, ali i mjesto stanovanja (za određenu se djecu ocjenjuje da nije u njihovom interesu da budu posvojena od strane posvojitelja koji žive u mjestu odakle dijete potječe, a mjesto stanovanja ponekad diktiraju i djeca koja o tome izražavaju želju). Sekundarni kriteriji se odnose na dob i zdravstveni status posvojitelja (S1). Nigdje nije napisano to, no odmah u startu eliminiramo one koji žive u blizini bioloških roditelja. Izrazito je potrebno paziti na to, da nisu direktno u susjedstvu te da su manje šanse da se sretnu (S4). Tercijarni kriteriji se odnose na materijalne i stambene prilike te obiteljsku povijest (S1). Nažalost postoje i situacije kada se određeni potencijalni posvojitelji smatraju podobnima i prikladnima za određeno dijete, no oni tijekom postupak odustanu od zasnivanja posvojenja. Posvojitelji odustaju od posvojenja, prema mom iskustvu, u slučajevima kada prilagodba djeteta ne teče uredno odnosno kada dijete iskazuje značajan otpor prema posvojiteljima ili posvojenju općenito, što je većinom slučaj kod starije djece koja teže prihvaćaju ideju posvojenja, promjenu mjesta stanovanja, ukoliko su dulji niz godina smješteni u domu, radi straha od nepoznatog i promjene, razvijenom emocionalnom vezom s biološkim roditeljima i željom za ostankom u kontaktu s njima. U tim slučajevima se interes djece štiti na način da se djetetu pruža stručna pomoć i podrška, s ciljem osnaživanja radi uspješnije prilagodbe i stvaranja emocionalne veze s posvojiteljima, evaluira se odluka o tome da li je posvojenje najbolji interes, odnosno najadekvatniji oblik zbrinjavanja djeteta, provode se radnje s ciljem što skorijeg odabir drugih potencijalnih posvojitelja (S3). Kako bi se smanjili izgledi odustajanja od strane potencijalnih posvojitelja, izuzetno je bitna edukacija potencijalnih posvojitelja. Od potencijalnih posvojitelja dobivamo isključivo pohvale vezane uz navedenu edukaciju koju opisuju vrlo korisnom (S3). No, uvijek ima mjesta za napredak. S toga, smatram kako bi se ista mogla unaprijediti te kvalitetnije i sveobuhvatnije pružiti u kasnijim trenucima prilikom pripreme potencijalnih posvojitelja na prvi ili prvih nekoliko susreta s djetetom, radi pružanja

podrške posvojiteljima i jačanju njihove postojeće motivacije prilikom pristupa djetetu (S2). Također bi potencijalnim posvojiteljima trebalo omogućiti dodatne edukacije i stručnu podršku s ciljem educiranja o zdravstvenim poteškoćama djece, te im pružiti dodatnu stručnu podršku i usmjeravati ih nakon zasnivanja posvojenja djeteta s teškoćama u razvoju. Najveći problem je što većina posvojitelja ipak želi posvojiti zdravo dijete, koje eventualno ima neke lakše poteškoće npr. poteškoće sa izgovorom, motorikom i slično što se rehabilitacijom može riješiti. Problem je što većina potencijalnih posvojitelja nije spremna posvojiti dijete s većim teškoćama (primjerice cerebralna paraliza, intelektualne teškoće), odnosno teže posvoјjivu djecu (S5).

Interes djeteta u postupku posvojenja štiti se i u okviru zakonodavstva. Interesi djeteta su primjenom zakonskih okvira zaštićeniji po donošenju Obiteljskog zakona 2015. godine, budući da više ne postoji mogućnost odgađanja pokretanja postupka lišenja prava na roditeljsku skrb, odnosno mjera oduzimanja prava na stanovanje s djetetom je ograničena na maksimalno dvije godine. Nakon što je roditeljima u periodu od dvije godine oduzeto pravo na stanovanje s djetetom jedina mogućnost je pokrenuti postupak lišenja prava na roditeljsku skrb, ukoliko roditelji nisu osposobljeni za stanovanje s djetetom. Na taj način djeca ranije stječu pretpostavke za posvojenje (S3). No, ta izmjena zakona, ponekad nam zna biti izvor nevolja jer neki slučajevi nisu za lišenje roditeljske skrbi s obzirom da se radi o djeci koja su starija te sama kažu kako ne žele biti posvojena. Tada smo im lišenjem napravili i teškoću, jer smo roditelja morali lišiti prava na roditeljsku skrb, a dijete ne želi biti posvojeno te želi vidati biološkog roditelja u nekom obliku. No, za manju djecu je tom promjenom proces posvojenja dosta ubrzan. Primjerice, kod malih beba mi to riješimo u par tjedana, dok prikupimo svu potrebnu dokumentaciju. Ukoliko je obrada potencijalnih posvojitelja starija od godine dana, potrebno je pridodati novu, ažuriranu obradu te svu potrebnu popratnu dokumentaciju. Dok se skuplja papirologija, potencijalni posvojitelji paralelno viđaju dijete, osobito ukoliko se radi o djetetu manje dobi. (S4).

Kao sistemski problem često se ističe kako postupak zasnivanja zna trajati od nekoliko mjeseci do nekoliko godina. Postavlja se pitanje, zbog čega je to tako? Ukoliko dijete nije ispunilo sve pretpostavke, primjerice roditelji su u postupku lišenja roditeljske skrbi, ili nema pristanka roditelja onda je i postupak zasnivanja duži. Nadalje,

posvojitelji se u centar uglavnom jave dok još nisu prošli edukaciju, podnesu zahtjev da se napravi obrada te djelatnici centra odmah kreću u obradu te ih uputimo da idu na edukaciju. U tom pogledu zapravo mi sve s njima obavimo te ih čekamo da nam jave da su prošli edukaciju, ponekad to zna potrajati i do šest mjeseci (S4). Nadalje, smatram da bi se trebalo ubrzati sudske postupke kako bi se skratilo vrijeme boravka djeteta u institucijama i u što kraćem roku ispunili svi uvjeti da dijete ispunjava sve pretpostavke za posvojenje (S5). Primjerice, mogu reći za svoj predmet u kojem sam 2019. godine podnijela zahtjev za lišenjem roditeljske skrbi te taj postupak još uvijek traje. Nažalost, dosta toga ovisi o sudcu kod kojeg je predmet dospio. Smatram da je to nedopustivo te bi u zakonu trebalo skratiti rok. Ukoliko se radi o postupku lišenja, onda je o njemu potrebno odlučiti u roku dva do tri mjeseca. Inače se to pretvori u postupak gdje se čeka da majka djeteta „odrase“, izgradi sebe kao osobu, jer je ona sada dobra te se možda stvori mogućnost da joj vratimo djecu. No, djeca su u tom razdoblju „čekanja“ navršila određene godine te smo ih samim time svrstali u kategoriju teže posvojive djece (S4). Trebali bi sudovi biti specijalizirani te imati iskustva u radu s obiteljskim sporovima. Također bilo bi dobro da se možda provedu i neke dodatne edukacije za sudce. Sudac će u sporu donijeti odluku ili će roditelja lišiti prava na roditeljsku skrb ili ne te je ta odluka gotova, a sudac više ništa o tome ne zna. Mislim da bi sudce više trebalo uključiti, jer nakon pravomoćnosti odluke sudac više ništa ne zna o sudbini tog djeteta. Ukoliko bi se nosio s posljedicama odluke te vidio što se s djetetom zbiva, možda bi bio svjesniji i senzibiliziraniji prilikom donošenja odluke. Na prvoj liniji su uvijek stručni djelatnici tima. Vide kakvo je dijete, kakvo je bilo prvi puta kada su ga upoznali, prate njegov napredak, njegov put te sve što se na njemu zbivalo. Smatram da za nas to dijete nije samo list papira niti predmet koji trebamo riješiti. Smatram da se taj dio posla dosta odgovorno radi te se rijetko tko zaliječe s odlukama o posvojenju i izboru najprikladnijih posvojitelja (S4).

9. ZAKLJUČAK

Posvojenjem se zasniva neraskidiv odnos između posvojitelja i djeteta (Obiteljski zakon, čl. 180. st. 1). S jedne strane, dijete ostvaruje svoje pravo na obitelj, odnosno na odgovarajuću roditeljsku skrb (Hrabar, 2019, str. 200). S druge strane, posvojitelji ostvaruju pravo da se ostvare u ulozi roditelja (Obiteljski zakon, čl. 180. st. 2). Prije

postupka zasnivanja posvojenja, ali i tijekom istog, do izražaja dolaze interesi od tri strane uključene u proces, a to su: interesi bioloških roditelja, posvojitelja te djeteta (Hrabar, 2019, str. 200). Interesi djeteta uvijek su primarni u odnosu na interese svih ostalih dionika postupka, što se temelji na Konvenciji o pravima djeteta.

Postupak zasnivanja posvojenja provodi centar za socijalnu skrb te je njegova uloga u zaštiti najboljeg interesa djeteta od iznimnog značaja (Hrabar, 2019, str. 200). S obzirom na značajnu ulogu centra, ne iznenađuje činjenica kako u samom postupku zasnivanja posvojenja stručni djelatnici tima imaju širok opseg odgovornosti i poslova. Prilikom procjene podobnosti i prikladnosti posvojitelja te izbora najprikladnijeg posvojitelja za dijete, socijalni radnici se trebaju voditi idejom da oni djetetu traže obitelj, a ne da obitelji traže dijete. To je izrazito bitno s obzirom da se nerijetko radi o djeci koja su bila zanemarivana i/ili zlostavljana, koja su u potrebi za brigom i ljubavi, ali i sigurnosti (Sladović Franz, 2015, str. 22). Iako je svaki korak u postupku zasnivanja posvojenja, osobito prilikom izrade mišljenja podobnosti i prikladnosti te intervju s potencijalnim posvojiteljima, važan i potrebno mu se posvetiti, smatram kako bi trebalo u praksi poraditi na određenim segmentima s ciljem da se postupak ubrza. Ukoliko postupak traje predugo, potencijalni posvojitelji, ali i dijete, mogu izgubiti nadu da će doći do zasnivanja nove obitelji, javljaju se frustracije, a u vezi s tim često i odustanu od samog postupka (Bryan, Flaherty i Saunders, 2010, str. 100). Za dobrobit djece, u određenim sudskim postupcima potrebno se voditi načelom žurnosti i odredbom Konvencije o pravima djece da se u svima postupcima u kojima se odlučuje o djeci, u prvi plan stavlja najbolji interes djece (čl. 3). Mišljenja sam da je u najboljem interesu pojedinog djeteta, pod uvjetom da postoje pretpostavke za posvojenje koje se potvrđene stručnom procjenom i obradom podataka od strane nadležnog centra za socijalnu skrb, potrebno u što kraćem roku tom djetetu i omogućiti zasnivanje nove obitelji. S obzirom da je motivacija potencijalnih posvojitelja jedan od ključnih i primarnih kriterija prilikom odabira najprikladnijeg posvojitelja smatram da je bitno poraditi na što boljoj edukaciji i pripremi posvojitelja. Na taj način bi njihova motivacija i želja još više došla do izražaja te bi se ojačala.

Naposljetku smatram kako zakonodavstvo ide u prilog zaštiti najboljeg interesa djeteta te stavljanja interesa djeteta u fokus u odnosu na želje i interese osoba koje su podnijele

zahtjev za posvojenja, ali i bioloških roditelja koji djeci nisu sposobna pružiti odgovarajuću skrb.

LITERATURA

1. Ajduković, M. i Sladović Franz, B. (2008). Instrumenti socijalnog rada za procjenjivanje obiteljske situacije i potreba djeteta. U: Ajduković, M. i Radočaj, T. (ur.) *Pravo djeteta na život u obitelji*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 195-208.
2. Bahtiri, B. i Querimi, I. (2019). The regulation and protection of children's rights in Kosovo from a legal aspect. *Pravni vjesnik*, 35(3-4), 83-104.
3. Barać, J. i Laklija, M. (2015). *Doživljaj programa „škola za posvojitelje“ – perspektive sudionika i voditelja programa*. U Maleš, D. (ur.) *Kako smo postali obitelj: Posvojenje – dio moje priče: zbornik radova*. Zagreb: Na drugi način, 90 – 124.
4. Bryan, V., Flaherty, C. i Saunders, C. (2010). Supporting adoptive families: Participant perceptions of statewide peer monitoring and support program. *Journal of public welfare*, 4, 91-112.
5. Grgec-Petroci, V. (2015). *Obitelj i posvojeno dijete*. U Maleš, D. (ur.) *Kako smo postali obitelji – dio moje priče*. Zagreb: Na drugi način, 8 – 21.
6. Grgec-Petroci, V. i Marčetić-Kapetanović, M. (2015). *Edukacija i priprema (potencijalnih) posvojitelja*. U Maleš, D. (ur.) *Kako smo postali obitelji – dio moje priče*. Zagreb: Na drugi način, 88 – 90.
7. Hrabar, D. (2008). Posvojenje na razmeđi interesa posvojitelja i posvojenika. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 58(5), 1107-1139.
8. Hrabar, D. (2019). *Obiteljsko pravo u sustavu socijalne skrbi*. Zagreb: Narodne novine.
9. Jakovac-Lozić, D. (2000). *Posvojenje*. Split: Pravni fakultet Sveučilište u Splitu.

10. *Konvencija o pravima djeteta*, Službeni list SFRJ, br. 15/90, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 12/93, 20/97.
11. Kralj, S., Modić Stanke, K. i Topčić-Rosenberg, D. (2014). *Problemi i potrebe posvojiteljskih obitelji tijekom procesa prilagodbe i integracije posvojene djece u obitelj, odgojno-obrazovne institucije i okolinu*. Zagreb: ADOPTA.
12. Miletić, D. (2015). *Priprema, praćenje i pomoć djeci i posvojiteljima u procesu posvojenja – iskustvo Dječjeg doma Zagreb*. U Maleš, D. (ur.), *Kako smo postali obitelj: Posvojenje – dio moje priče: zbornik radova*. Zagreb: Na drugi način, 73-79.
13. Obiteljski zakon. *Narodne novine*, 103/15, 98/19, 47/20.
14. Petrović, L. (2015). *Posvojenje iz perspektive Ureda pravobraniteljice za djecu*. U Maleš, D. (ur.) *Kako smo postali obitelj – dio moje priče*. Zagreb: Na drugi način, 80-88.
15. Pravilnik o elementima koji se odnose na podobnost i prikladnost za posvojenje, sadržaju stručnog mišljenja o podobnosti i prikladnosti za posvojenje, metodama utvrđivanja podobnosti i prikladnosti, sadržaju izvješća o djetetu, vođenja registra o potencijalnim posvojiteljima te načinu vođenja registra o posvojenjima. *Narodne novine*, 106/2014
16. Pravilnik o metodama utvrđivanja podobnosti za posvojenje, načinu izrade mišljenja o podobnosti za posvojenje i vođenju središnjeg očevidnika o potencijalnim posvojiteljima i posvojenjima. *Narodne novine*, 79/2008.
17. Reilly, T. i Platz, L. (2003). Characteristics and challenge of families who adopt children with special needs. *Child & Youth Services Review*, 25(10), 781-803.
18. Sladaković Franz, B. (2019). *Procjena i uparivanje posvojitelja i djece*. U Blažeka Kokorić, S. (ur.) *Posvojenje – različite perspektive, isti cilj*. Zagreb: Na drugi način, 38 – 62.
19. Sladović Franz, B. (2011). Značajke procesa odlučivanja u socijalnoj skrbi za djecu. *Ljetopis socijalnog rada*, 18(3), 439-467.
20. Sladović Franz, B. (2015). *Posvojenje (ni)je alternativna skrb*. U Maleš, D. (ur.), *Kako smo postali obitelj: Posvojenje – dio moje priče: zbornik radova*. Zagreb: Na drugi način, 21-33.

21. *Smjernice UNHCR-a za Određivanje najboljeg interesa djeteta*. UNHCR, 2008.
22. Šeparović, M. (2014). *Dobrobit djeteta i najbolji interes djeteta u sudskoj praksi: Europski sud za ljudska prava i Ustavni sud Republike Hrvatske*. Zagreb: Novi informator, 845-848.
23. Zurak, T. i Laklija, M. (2019). *Proces pripreme djeteta za posvojenje iz perspektive stručnjaka*. U Blažeka Kokorić, S. (ur). *Posvojenje – različite perspektive, isti cilj*. Zagreb: Na drugi način, 7-38.